

การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปรับเปลี่ยน และการแสดงออกของชาวพิมาย

The Perception of Local History and the Adaptation and Expression of Phimai People

วรรณพร บุญญาสถิตย์ (Wannaporn Boonyasathit)¹

นันท์ชญา มหาพันธ์ (Nanchaya Mahakhan)²

ฉันทัส เพียรธรรม (Chantas Pientam)³

Received: June 7, 2019

Revised: August 2, 2019

Accepted: August 7, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองพิมาย 2) การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการแสดงออกด้านสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย 3) การปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการวิจัยโดยค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานและเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกับการศึกษาภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า เมืองพิมาย

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Doctor of Philosophy Program in Thai Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

² ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

³ สาขาวิชาพัฒนาสังคมเมือง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Urban Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

เป็นชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อมาขอมได้แผ่อิทธิพลเข้ามาปกครอง และได้สร้างปราสาทหินพิมายขึ้น เมืองพิมายกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวเมื่อรัฐบาลกำหนดให้เป็นเมืองท่องเที่ยวตั้งแต่ พ.ศ. 2532 จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นชุมชนการท่องเที่ยว ชาวพิมายรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยผ่านตำนานเรื่องปาจิตตอพิม และประวัติของปราสาทหินพิมาย กระบวนการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก่อให้เกิดสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวพิมายพื้นถิ่นและชาวพิมายเชื้อสายจีนมีการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยงกับสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นส่งผลให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง ดังนั้นในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมควรเน้นการปลูกฝังสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควบคู่ไปด้วย และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสร้างความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นโดยเน้นประโยชน์ของท้องถิ่นเป็นหลัก

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, พิมาย, การรับรู้, การปรับเปลี่ยน, การแสดงออก

Abstract

This study aimed to investigate 1) the historical development of Phimai town, 2) the perception of Phimai people on local history and their expression of local historical consciousness, 3) the people's adaptation and local cultural expression. This qualitative research was conducted through research methods, collection of evidence and related documents, and field studies. The findings revealed that Phimai town had existed as an ancient community since prehistoric time. Later, the Khmer Empire extended its influence and sovereignty over the area and erected Phimai temple complex. Later the government designated Phimai as a tourist town in 1989, and the town has gone through changes, and it has been transformed into a travel community since then. The people of Phimai perceived local history through the legend of Pachit-Oraphim and the historical background of Phimai Historical Park. The process of local history perception had developed consciousness of the local history. Since Phimai's indigenous people and Chinese descendants strengthened

their community through the assimilation of their cultures by being connected to local history consciousness, any forthcoming cultural related activities should be emphasized on developing the consciousness of local history and the importance of activity participation. These would cultivate love of the local pride by the prioritization of the locals' benefits.

Keywords: Local History, Phimai, Perception, Adaptation, Expression

บทนำ

การศึกษารั้ครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพิมาย เนื่องจากพิมายเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญ มีข้อมูลปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และที่สำคัญ คือ มีตำนานที่เชื่อมโยงกับปราสาทหินพิมายเล่าสืบทอดต่อกันมา ชาวพิมายมีความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ ด้วยความโดดเด่นของเมืองพิมายดังกล่าวรัฐบาลจึงส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวโดยกำหนดให้มีเทศกาลเที่ยวพิมายตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา จึงน่าสนใจว่า ชาวพิมายซึ่งตั้งถิ่นฐานในเมืองพิมายซึ่งเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์มีการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างไร ส่งผลต่อนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือไม่อย่างไร และสำนักดังกล่าวส่งผลต่อการแสดงออกของชาวพิมายในกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปรับเปลี่ยนและการแสดงออกของชาวพิมาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองพิมาย
2. เพื่อศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการแสดงออกด้านสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย
3. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยน และการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมาย

การทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยนี้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1. แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นคำที่เกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงทศวรรษที่ 2510 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2557, หน้า 57) นักวิชาการหลายคนได้นิยามความหมาย แนวคิด แนวทางในการศึกษา การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ ดังนี้

ธิดา สาระยา (2529, หน้า 79) อธิบายไว้ว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความหมายเป็น 2 นัย คือ นัยแรก การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ทำให้ได้รู้ถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทักษะคติ ความคิดของคนมากกว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ นัยที่สอง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ “เมือง” ช่วยให้เข้าใจสังคมของแต่ละเมือง

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2554, หน้า 28) อธิบายไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวในอดีตของความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มคนที่มีสำนึกร่วมกัน ผู้คนเหล่านี้ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลง มีการปรับตัวและประสบการณ์ดังกล่าวบางประการได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์รุ่นต่อมา และศรีศักร วัลลิโภดม (2557, หน้า 16) อธิบายไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่มีสำนึกร่วมกันขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ขนบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน

สำหรับแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธิดา สาระยา (2529, หน้า 79) ได้อธิบายแนวทางการศึกษา และการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (living history) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องมองผ่านข้อมูลหลักฐานของท้องถิ่นเป็นหลัก และเป็นประวัติศาสตร์ที่คนท้องถิ่นเชื่อว่าเป็นจริง หรือเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากภายใน”

(History from the inside) เป็นการพยายามสร้างและทำความเข้าใจอดีตของตน แล้วนำมาปรุงแต่งเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยมีได้คาดหมายหาข้อเท็จจริงจากข้อมูล แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น และส่งต่อเรื่องราวเช่นนั้น (ธิดา สาระยา, 2529, หน้า 29-32)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2548, หน้า 7-8) ได้ให้แนวทางในการศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์ของชุมชนรวมถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์ ไว้ว่า ประวัติศาสตร์ของชุมชนสืบค้นได้จาก “ความทรงจำร่วมของสังคม” (Collective memory) ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นกลไกสำคัญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจ “ตัวตน” ของชุมชนตั้งแต่อดีต และเข้าใจสังคม ในปัจจุบัน

ยงยุทธ ชูแว่น (2549, หน้า 154-169) อธิบายว่า แนวคิดพื้นฐานในการศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ต้องคำนึงอยู่เสมอมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) “ท้องถิ่น” มีกำเนิดและพัฒนาการทางที่มีความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับบริบทภายใน ของท้องถิ่นนั้น ๆ 2) สังคมท้องถิ่นย่อมมีความสัมพันธ์กับรัฐหรือศูนย์กลาง และ ท้องถิ่นอื่นใกล้เคียง 3) การศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่ท้องถิ่นโดยให้ความสำคัญกับ ปัจจัยภายในเป็นพิเศษเพื่อที่จะมองเห็นความเป็นตัวเองของท้องถิ่น

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2554, หน้า 104) อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไม่มีทฤษฎีของตนเอง แต่ในการศึกษามักใช้องค์ประกอบทางสังคมในการวิเคราะห์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของโครงสร้างสังคม (Social structure) สภาพแวดล้อมและ ระบบนิเวศ (Ecology) และกลไกหรือวัฒนธรรม (Culture) ซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคม อยู่ร่วมกันได้

ศรีศักร วัลลิโภดม (2557, หน้า 18) อธิบายว่า การเข้าถึงประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นต้องเข้าถึงและเห็นคนกับพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์สังคมให้เห็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคตอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคม

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการวางแผนกำหนดนโยบาย สำคัญในการพัฒนาสังคมให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ซึ่งยงยุทธ ชูแว่น (2549, หน้า 218-236) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นไว้ว่า มีอยู่อย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้ 1) เป็นการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ของ

ประชาชนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองและชุมชน องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะช่วยฟื้นฟูสำนึกประวัติศาสตร์ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีความเชื่อมั่นในตัวเองที่จะนำเอาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้มากขึ้น เลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม เกิดความภาคภูมิใจและพร้อมปกป้องรักษาชุมชน 2) เป็นความรู้ที่มีประโยชน์สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้องเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละท้องถิ่น เป็นความรู้พื้นฐานที่ขาดไม่ได้และจะต้องสร้างขึ้นมา ก่อนการวางแผนพัฒนา 3) เป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้มีความสมดุลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ให้ความสำคัญแก่ศูนย์กลางมากเกินไป ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังมุ่งสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจนรอบด้านสำหรับการเรียนรู้ในชุมชนและเป็นพื้นฐานให้แก่สาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจาก ความหมาย แนวทาง คุณค่าและความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นในอดีต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นอดีตที่มีความหมายต่อมนุษย์ และจะเป็นความทรงจำร่วมกันของมนุษย์ (Marc Block, 1979, p. 7) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องมองผ่านข้อมูลหลักฐานของท้องถิ่นเป็นหลัก ความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นดำเนินไปอย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของท้องถิ่น

2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การจะทำความเข้าใจแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรมเสียก่อน ความหมายตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2485, หน้า 130, 162) วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และยังมีการนิยามวิชาการด้านสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายคำว่าวัฒนธรรมไว้อีกหลายคน ดังนี้

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรม และ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรม คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่

ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญญาติญาณ (อมรา พงศาพิชญ์, 2538, หน้า 43-44) วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อช่วยในการดำรงชีวิตอยู่บนโลก เป็นแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมหนึ่ง ซึ่งคนในสังคมอื่นจะเห็นว่าดีหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าคนในสังคมนั้นยอมรับที่จะเป็นอยู่ด้วยชีวิตแบบนั้นแล้ว นั่นคือวัฒนธรรมของสังคมนั้น (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และเอมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์, 2547, หน้า 51) สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นกำหนดขึ้น มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม มีการเรียนรู้จากกันและกัน สืบทอดและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ราชบัณฑิตยสถาน (2524, หน้า 99-100) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่ง ๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้ สุริชัย หวันแก้ว (2553, หน้า 156-157) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญ คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นใช้ร่วมกันในสังคม การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นจากการวางแผนของมนุษย์หรือไม่ใช่การวางแผนก็ได้ โดยมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม การเบื่อหน่ายในความซ้ำซากจำเจ การอพยพโยกย้ายถิ่น และการติดต่อกับคนต่างสังคมแล้วรับเอาแนวความคิดใหม่ ๆ และพฤติกรรมใหม่ ๆ มาใช้ (นิยพรธนะ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, 2550, หน้า 45)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น แม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่มักอยู่ควบคู่กันไปเสมอ (สนิท สมักรการ, 2546, หน้า 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมต่างส่งผลซึ่งกันและกัน การจะทำความเข้าใจสังคมไทยได้อย่างครอบคลุมนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมทั้งหมด

จากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังที่กล่าวมา จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปรับเปลี่ยนและการแสดงออกของชาวพิมายต่อไป

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองพิมายนั้น ได้มีผู้ทำการศึกษาในบางประเด็นและบางแง่มุมเอาไว้ ได้แก่ เรื่องการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์ (ผวนันจันทร์ ศรีจันทร์, 2543) งานวิจัยชิ้นนี้ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะของเมืองพิมายไปสู่การเป็นเมืองประวัติศาสตร์ โดยหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีการจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจ และมีผลทำให้ตำนาน เรื่องเล่า และความทรงจำมีการปรับเปลี่ยนและสร้างความหมายใหม่ ก่อให้เกิดสำนึกในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดจากส่วนกลางและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งให้เห็นว่านโยบายของภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองพิมาย

ส่วนประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้การปรับเปลี่ยน และการแสดงออกของชาวพิมายนั้นยังไม่พบผู้ที่ทำการศึกษาในเชิงลึก ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น โดยศึกษางานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งพบว่า งานวิจัยอธิบายให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนที่มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นและบริบทของท้องถิ่น ซึ่งมักเรียกกันว่า ความเข้มแข็งของท้องถิ่น เช่น งานวิจัยของอรุณี จำปานิล (2550) เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2466-2544 ซึ่งให้เห็นว่า นโยบายการพัฒนาให้ท้องถิ่นมีความเจริญส่งผลให้ตลาดสามชุกชุกชุม แต่ด้วยความเข้มแข็งของชุมชนที่ได้จัดทำโครงการพัฒนาตลาดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะของตลาดโบราณ จึงทำให้ตลาดสามชุกกลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่ง งานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า หากประชาชนที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มีความเข้าใจท้องถิ่นหรือรากเหง้าของตนเป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เข้ามากระทบส่งผลให้ท้องถิ่นมีปัญหา ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยภูมิปัญญาและความสามัคคีของประชาชนในท้องถิ่น

ส่วนงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นการขาดความเข้าใจท้องถิ่นหรือรากเหง้าของตนเองจนส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างงานวิจัยของ พิมพ์อุมา ธัญชนกุล (2558) เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน: บ้านสันคู อำเภอมือง จังหวัด นครสวรรค์ ชุมชนสันคูมีบทบาทสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ชุมชนสันคู ในปัจจุบันขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลง คือ มีคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งขาดความเข้าใจในความเป็นมาของท้องถิ่น ส่งผลให้ ประเพณีวัฒนธรรมแบบเดิมค่อย ๆ เลือนหาย และถูกแทนที่ด้วยค่านิยมสมัยใหม่เยาวชนคนรุ่นใหม่ขาดสำนึกในวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสถานที่ คนกับตำนานความเชื่อค่อย ๆ ลดลง ทำให้เกิดปัญหาในการสืบทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง หรือที่เรียกว่า เป็นพลวัต มีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นหลายปัจจัย การปรับตัวของชุมชนเมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความความผูกพันในท้องถิ่น และความตระหนักในรากวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปรับเปลี่ยนและการแสดงออกของชาวพิมายต่อไป

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานและเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกับการศึกษาภาคสนาม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาวิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วหาข้อสรุป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยคุณสมบัติหลักของกลุ่มตัวอย่าง คือ เป็นชาวพิมายพื้นถิ่น และชาวพิมายเชื้อสายจีนที่พูดภาษาพิมาย นิยามตนเองว่าเป็นชาวพิมาย อาศัยอยู่ในตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โดยเลือก

กลุ่มตัวอย่างที่มาจากประชาชนหลายกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ จำนวน 32 คน ได้แก่ ประชาชนชาวบ้านจำนวน 6 คน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ตัวแทนชุมชน 21 คน และเยาวชน 2 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็นสองส่วน ดังนี้ ส่วนแรก คือ การศึกษาข้อมูลจากหลักฐานเอกสาร ได้แก่ บันทึก ภาพถ่าย บทความ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสารชั้นต้น (Primary sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) ส่วนที่สอง คือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) เน้นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) และการสังเกต ซึ่งใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตสิ่งก่อสร้างในชุมชน กิจกรรมและพิธีกรรมทางวัฒนธรรมของชาวพิมาย แล้วนำข้อมูลมาจากทุกแหล่งข้อมูลมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือว่ามีความเป็นเหตุผล มีลักษณะไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ แล้วสรุปเป็นรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองพิมาย

พิมายเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ทำให้มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยหลากหลายกลุ่ม จนกลายเป็นชุมชนที่มีความเจริญมานับแต่โบราณ น่าจะมีอายุมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ อารยธรรมขอมเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย ในราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 12 โดยเข้ามาทางภาคอีสานผ่านทางศาสนา ทั้งศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธมหายานส่งผลให้อีสานเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะศิลปกรรม และวัฒนธรรมทางความเชื่อ ซึ่งสะท้อนอยู่ในโบราณสถานที่ได้รับแบบอย่างมาจาก

วัฒนธรรมขอมที่สำคัญ เช่น ปราสาทหินพิมายซึ่งสร้างเพื่อใช้เป็นศาสนสถานในพุทธศตวรรษที่ 16 และต่อเติมในพุทธศตวรรษที่ 18

สมัยอยุธยาเมื่ออยุธยามีอำนาจเหนือขอม เมืองต่าง ๆ ในแถบอีสานก็ตกมาเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา เมืองพิมายก็อยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยาด้วยเช่นกัน โดยอยู่ในสถานะเมืองบริวารของเมืองนครราชสีมา จนถึงช่วงอยุธยาตอนปลายเมืองพิมายจึงแยกตัวเป็นอิสระ ส่วนในสมัยธนบุรีนั้นเมืองพิมายปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าตั้งตัวเป็นใหญ่เมื่ออยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 แต่ก็ถูกปราบปรามโดยสมเด็จพระเจ้าตากสินในเวลาต่อมา

ปัจจุบันเมืองพิมายเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการส่งเสริมให้เมืองพิมายเป็นเมืองท่องเที่ยว ประชาชนในเขตเทศบาลส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย ซึ่งเป็นชาวพิมายเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพิมายหลายรุ่น ชาวจีนรุ่นแรกอพยพเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณ พ.ศ. 2535 คนแรกที่เข้ามาชื่อ บุนนาค แซ่เล่า (ภายหลังเปลี่ยนนามสกุลเป็น หมายบุญ) ประกอบอาชีพเป็นนายอากรบ่อนเบี้ย ได้สัมปทานเก็บอากรบ่อนการพนันจนร่ำรวย ชาวจีนรุ่นที่สองอพยพเข้ามาประมาณ พ.ศ. 2440-2450 ชาวจีนรุ่นที่สองส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างบักกรี ช่างทอง ชาวจีนที่อพยพเข้ามารุ่นแรกและรุ่นที่สองเป็นจีนแคะ ส่วนชาวจีนรุ่นที่สามที่อพยพเข้ามาเป็นชาวจีนแคะและชาวจีนแต้จิ๋ว และในภายหลังมีชาวจีนอพยพเข้ามาอีกหลายครั้ง ซึ่งเป็นชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่มีทุนทรัพย์ เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงขอซื้อที่ดินจากชาวพิมายพื้นถิ่นเพื่อค้าขายและประกอบกิจการต่าง ๆ ชาวพิมายพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยมาก่อน จึงขายที่ดินให้กับชาวจีนแล้วอพยพออกไปอยู่บริเวณรอบนอก (สมหมาย แก้วเพชร, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2559) ชาวจีนจึงเป็นกลุ่มคนที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมืองพิมายในปัจจุบัน ส่วนชาวพิมายพื้นดินนั้นประกอบอาชีพรับจ้าง และประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเส้นหมี่พิมาย และกระยาสารท ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของท้องถิ่น ชาวพิมายที่อาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่อยู่นอกเขตเทศบาล และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนไปของเมืองพิมายทั้งด้านกายภาพและด้านสังคม จากชุมชนอยู่อาศัยกลายมาเป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่มีทั้งธุรกิจการค้าและบริการเกิดขึ้นในพื้นที่

2. การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการแสดงออกด้านสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย

การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมายแบ่งเป็นสองแบบ คือ รับรู้ความเป็นมาโดยผ่านตำนานเรื่องปาดิโตรพิม และการรับรู้ประวัติของปราสาทหินพิมาย การรับรู้ผ่านตำนานปาดิโตรพิม คือ การเล่าตำนานปาดิโตรพิมสืบทอดกันมา โดยผู้เล่าจะเป็นปู่ย่าตายาย เป็นการเล่านิทานให้ลูกหลานฟังยามค่ำคืน โดยเนื้อหาของนิทานจะมีรายละเอียดของชื่อบ้านนามเมืองของพิมายสอดแทรกอยู่ (เฉลิม เสงตะพยัคฆ์, สัมภาษณ์, 7 กันยายน 2559) ซึ่งในปัจจุบันการเล่าตำนานปาดิโตรพิมเริ่มเลือนหายไปจากท้องถิ่นชาวพิมายซึ่งต้องการปลูกฝังสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านตำนานปาดิโตรพิม จึงผลักดันให้ใช้ตำนานปาดิโตรพิมเป็นเนื้อหาหลักในการแสดงแสงเสียงแทนเนื้อหาประวัติของปราสาทหินในเทศกาลเที่ยวพิมายตั้งแต่ พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา การแสดงแสงเสียงจึงเป็นช่องทางหลักในการเล่าตำนานหรือแสดงออกถึงความเป็นพิมายให้กับคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ได้รับรู้ในปัจจุบัน

ส่วนการรับรู้ประวัติของปราสาทหินพิมาย เป็นการรับรู้เรื่องราวประวัติความเป็นมาของปราสาทหินพิมายในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย การเรียนการสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา การเป็นสมาชิกชมรมยุวอาสาสมัครช่วยเหลือนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นชมรมของนักเรียนในโรงเรียนพิมายวิทยา และการชมการแสดงแสงเสียงในเทศกาลเที่ยวพิมายตั้งแต่ พ.ศ. 2532 จนถึง พ.ศ. 2557 การรับรู้ในลักษณะนี้เป็นการรับรู้ที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มในวงแคบ

การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมายนั้นมีลักษณะผสมผสานจากเดิมที่เชื่อมโยงกับตำนานและประวัติปราสาทหินพิมาย ผสมเข้ากับภาวะใหม่ที่เชื่อมโยงกับการจัดการสมัยใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐและวิถีการพัฒนาสังคมสำนึกประวัติศาสตร์ของชาวพิมายจึงเชื่อมโยงกับหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งความเป็นท้องถิ่น การเป็นเมืองประวัติศาสตร์ การพัฒนาเมืองให้ทันสมัย การส่งเสริมการท่องเที่ยวตามนโยบายของภาครัฐ รวมทั้งการมีความเชื่อ ประเพณี อาหาร ภาษาพูดที่ใช้ในการสื่อสารร่วมกัน

3. การปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวมาย

ชาวมายมีความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่แสดงออกในลักษณะของการผสมผสานความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ ซึ่งความเชื่อและประเพณีที่นี้ผูกโยงกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น โดยสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเสมือนรากฐานที่สำคัญ อย่างไรก็ตามเมืองมายโดยเฉพาะตำบลในเมืองมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และชาวจีนเหล่านี้ได้นำเอาสำนักประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และประเพณีที่เคยปฏิบัติมาด้วย โดยประเพณีเหล่านั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมของชาวมาย และชาวจีนก็ได้มีการปรับนำเอาความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาร่วมกับประเพณีของตนได้อย่างกลมกลืนด้วยเช่นกัน งานประเพณีสำคัญที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ได้แก่

การทำบุญปีใหม่และการบวงสรวงดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในปราสาทหินมาย
เป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่าง ผี พราหมณ์ และพุทธ ชาวมายเชื่อว่าปราสาทหินมายมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ คือ เสด็จพौरมน ซึ่งก็คือ สิ่งศักดิ์ที่เกิดจากความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับปราสาทหินมาย ชาวมายเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในปราสาทหิน คือ วิญญาณของกษัตริย์โบราณที่มีอำนาจปกครองอยู่ในดินแดนนี้ ซึ่งจากข้อมูลประวัติศาสตร์ชาวมายรับรู้มา รูปเคารพที่พบในปราสาทหินเป็นรูปแกะสลักหินพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า “เสด็จพौरมน” โดยมีการจัดพิธีบวงสรวงขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2527 ที่มาของความเชื่อนี้เกิดจากไฟไหม้ตลาดมายครั้งใหญ่ ชาวมายซึ่งมีความเชื่อเรื่องการทรงเจ้าจึงจัดพิธีเข้าทรงเพื่อหาว่าไฟไหม้นั้นมีเหตุจากอะไรได้บ้าง คนทรงอธิบายว่า ผีที่อยู่ในปราสาทไม่พอใจที่ชาวมายเชื่อสายจีนไหว้เจ้าตามแบบธรรมเนียมจีน โดยไม่มีการเซ่นสรวงให้กับดวงวิญญาณในปราสาท จึงต้องการให้ทำพิธีบวงสรวงติดต่อกัน 7 ปี ปีนั้นจึงได้จัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณในปราสาท แต่หลังจากนั้นชาวมายก็ลืมเลือนไม่ได้จัดบวงสรวงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีเหตุไฟไหม้ร้านค้าที่อยู่ใกล้ปราสาทหินขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2537 ชาวมายจึงจัดพิธีบวงสรวง ต่อมาใน พ.ศ. 2538 เกิดเหตุไฟไหม้อีกครั้งหนึ่ง ชาวมายจึงกำหนดให้มีพิธีบวงสรวงต่อเนื่องติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (ผวนวันจันทร์, 2543 หน้า 65-66) โดยจะมีทั้งการทำบุญตามหลักศาสนาพุทธ และพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเรื่องผี กำหนดจัดปีละ 1 ครั้ง ในช่วงปลายเดือนธันวาคม พิธีกรรมจะจัด

ในบริเวณปราสาทหินพิมาย ซึ่งจะมีชาวพิมายทั้งชาวพิมายพื้นถิ่นและชาวพิมายเชื้อสายจีนเข้าร่วมจำนวนมากในทุกปี

ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และมูลนิธิพิมายสงคราม ซึ่งชาวพิมายเชื้อสายจีนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิธีบวงสรวงร่วมกับชาวพิมาย ซึ่งคณะกรรมการและผู้เข้าร่วมในการจัดพิธีจะมีทั้งชาวพิมายพื้นถิ่นและชาวพิมายเชื้อสายจีน โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในการทำบุญและเซ่นสรวงดวงวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิมายเพื่อเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มปีใหม่ (สุพจน์ ศรีบุญมาศ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2559) การทำบุญปีใหม่และการบวงสรวงดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในปราสาทหินพิมาย เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นที่ยังคงมีความเข้มแข็งอยู่ในเมืองพิมาย ความเชื่อเรื่องพรหมณ์เนื่องจากผู้ทำพิธีบวงสรวง คือ พรหมณ์ และความเชื่อในศาสนาพุทธเนื่องจากการนิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ มาสวดมนต์ทำพิธีทางศาสนาพุทธในช่วงเช้า นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวพิมายเชื้อสายจีนที่ซึมซับและรับความเชื่อของท้องถิ่นเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิต และมีบทบาทสำคัญในการจัดงาน

งานจิวประจำปีเป็นงานประเพณีสำคัญของชาวพิมายเชื้อสายจีนที่ตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพค้าขายในอำเภอพิมายได้รวมตัวกันจัดขึ้น เพื่อกราบไหว้ขอบคุณเทพเจ้าปึงเถ่ากงม่า เทพเจ้าปวงเซียง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอำเภอพิมายที่ดูแลปกป้องคุ้มครองให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขเจริญรุ่งเรืองในรอบปีที่ผ่านมา การจัดงานในแต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง จึงต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจจากชาวพิมายเชื้อสายจีนร่วมบริจาคเงินและร่วมแรงกันเพื่อจัดงานให้ได้ ในเริ่มแรกที่มีชาวจีนอยู่ในพิมายไม่มากนักก็ต้องบริจาคเงินเพื่อร่วมกันจัดงานต่อคนเป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อมีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น จึงสามารถรวบรวมเป็นกองทุนได้มากขึ้นการจัดงานจึงมีความยิ่งใหญ่และจัดจ้านมหรสพมาแสดงในงานได้ต่อเนื่อง และสืบสานเป็นประเพณีต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยจัดขึ้นในช่วงปลายปี คือ เดือนธันวาคม มีระยะเวลาในการจัดงาน 4 วัน มีกิจกรรมสำคัญในงาน คือ การสักการะบูชาเทพเจ้าของชาวจีนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่น มีการแสดงอุปรากรจีน (จิว) และมหรสพอื่น ๆ เช่น ลิเก เพลงโคราช ให้เทพเจ้ารับชมเพื่อแสดงความขอบคุณทุกวัน มีการประมูลสิ่งของมงคล

และพบปะการสังสรรค์ในกลุ่มชาวพิมาย งานจี้วประจำปีของชาวพิมายแม้ว่าจะจัดขึ้นตามความเชื่อของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพิมาย แต่เป็นงานประเพณีที่ชาวพิมายพื้นถิ่นก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้โดยตลอด ตั้งแต่ร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดงาน มีหน้าที่รับผิดชอบงานในส่วนต่าง ๆ ร่วมประมุขสิ่งของมงคลตามความเชื่อของชาวพิมาย เชื้อสายจีน รวมทั้งร่วมชมมหรสพที่จัดขึ้นในแต่ละคืนด้วยความสนุกสนาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อของชาวพิมายทั้งสองกลุ่ม

งานฉลองศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อหลักเมืองเป็นคติที่พัฒนามาจากลัทธิผีสงเวทดาของสังคมไทย ได้แก่ คติผีบรรพบุรุษ หอผีประจำหมู่บ้าน ผีเรือนบนหิ้งเสาเอก (บุตรดา คนชม และนิยม วงศ์พงษ์คำ, 2560, หน้า 201) ชาวพิมายแต่ละชุมชนจะมีศาลปู่ตาประจำชุมชน ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องผีปู่ตามาตั้งแต่โบราณ โดยเชื่อว่า เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ ผีปู่ตาเป็นผู้ปกป้องรักษาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข หากมีปัญหาหรือความทุกข์ร้อนใจในเรื่องใด ๆ ก็จะมาบนบานหรือขอพรเพื่อให้ปัญหานั้นคลี่คลายไปในทางที่ดี ส่วนศาลหลักเมืองของพิมายนั้นเกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นเทพอารักษ์ปกป้องคุ้มครองแลรักษาเมือง ชาวบ้านได้อัญเชิญหินจากในปราสาทหินพิมาย ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาไว้ที่ศาล แต่เดิม เรียกว่า ศาลตาปู่บ้านเป็นศาลไม้ ต่อมาใน พ.ศ. 2523 มูลนิธิพิมายสงเคราะห์ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ชาวพิมายเชื้อสายจีนเป็นผู้ก่อตั้งได้บูรณะให้เป็นศาลที่มีความมั่นคงถาวรมากขึ้น งานฉลองศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นงานที่จัดขึ้นช่วงสงกรานต์ คือ จัดในวันที่ 13-14 เมษายนของทุกปี เพื่อเซ่นไหว้ดวงสรวงเจ้าพ่อประจำเมืองซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวใจและหลักรวมใจของชาวพิมาย ปัจจุบันชาวพิมายเชื้อสายจีนเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดงานร่วมกับชาวพิมายพื้นถิ่น

งานกินเจ การกินเจเป็นประเพณีที่ชาวพิมายเชื้อสายจีนถือศรัทธาและเลื่อมใสศรัทธา การฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนใครทำบุญทำทานแก่ผู้ยากไร้ เชื่อว่า หากตั้งจิตอธิษฐานทำความดี เทพเจ้าจะเห็นและดลบันดาลให้เป็นไปตามที่อธิษฐาน โดยจัดเป็นประจำทุกปีในเดือนตุลาคม ชาวพิมายพื้นถิ่นก็เริ่มซบซบความเชื่อตามแบบชาวจีนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกินเจด้วยเช่นกัน เพราะเชื่อว่า การละเว้นการฆ่าสัตว์เป็นทำบุญ รักษาค่าและแม่ค้าในตลาดพิมายต่างก็ทำอาหารเจจำหน่ายกันอย่างคึกคัก สะท้อนให้เห็นว่า ทั้งชาวพิมายพื้นถิ่นและชาวพิมายเชื้อสายจีนต่างก็มีการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ประเพณีการแข่งขันเรือพินาย การแข่งเรือมักแข่งขันกันในฤดูน้ำหลากเพื่อความสนุกสนานในโอกาสต่าง ๆ เช่น การเดินทางไปทำบุญที่วัด พัฒนาการมาเป็นการแข่งเรือยาว โดยมีจุดเริ่มต้นจากการสร้างเรือยาวเพื่อใช้รับเสด็จสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2454 หลังจากใช้รับเสด็จ ชาวบ้านจึงขอยืมเรือเพื่อใช้แห่ต้นกฐินไปวัด และใช้สำหรับแข่งเรือยาว จึงกลายเป็นต้นกำเนิดประเพณีแข่งเรือยาวพินาย การแข่งขันเรือประเพณีดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึง พ.ศ. 2532 จึงยกระดับเป็นการแข่งขันระดับประเทศ จึงมีทีมเรือยาวจาก

ต่างถิ่นมาเข้าร่วมแข่งขันมากกว่าทีมในท้องถิ่น ทีมเรือยาวในชุมชนเข้าร่วมการแข่งขันน้อยลง เนื่องจากมักจะแพ้ทีมจากต่างถิ่น ความมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพิมายจึงน้อยลงตามลำดับ คุณค่าของงานแข่งเรือประเพณีจากกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานและสร้างความสามัคคีในท้องถิ่น จึงค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมหรือสินค้าการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

ความเชื่อและประเพณีเหล่านี้ นอกจากจะสะท้อนปรับเปลี่ยนหรือการปรับตัวของชาวพิมาย ซึ่งแสดงออกโดยการซึมซับเอาความเชื่อจากกลุ่มอื่นมาปรับใช้ในวิถีชีวิต ยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชาวพิมายที่แตกต่างหลากหลายกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษผ่านเรื่องเล่า ตำนาน และความเชื่อของตน ในขณะที่ประเพณีบางอย่างมีรากฐานที่สืบทอดมาเหนียวแน่นและอยู่กับชุมชนอย่างเหนียวแน่น ก็มีประเพณีบางอย่างมีความเป็นมาที่สืบทอดในลักษณะที่ต่างกันไป หรืออาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้มีรากเหง้ามาจากสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยตรง ได้เริ่มกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่และรับเอาค่านิยมแบบใหม่มาใช้ในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการแสดงออกด้านสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย

ประเด็นการรับรู้และการแสดงออกด้านสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย มีข้อสังเกตที่สำคัญสองประการ คือ ประการแรก การรับรู้และสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรม ประการที่สอง วัฒนธรรมผสมผสานซึ่งมาจากการแลกเปลี่ยนกันภายในสังคมท้องถิ่น

ประการแรก การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรม

ตำนานเรื่องปาจิตและอรพิมเป็นมรดกสำคัญประจำท้องถิ่น และเป็นหัวใจหลักของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมาย แต่เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป

เมืองพิมายเจริญมากขึ้น การเล่าเรื่องปาจิตตอพิมพ์จึงค่อย ๆ เลื่อนหายไปจากวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องเล่าจะเลื่อนหาย แต่สำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมายไม่ได้เลือนหายไปด้วย จึงนำเรื่องปาจิตตอพิมพ์มาเป็นเนื้อหาหลักในการแสดงแสงเสียงในเทศกาลเที่ยวพิมายเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกรักถิ่นให้กับชาวพิมายตั้งแต่ พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ซึ่งชาวพิมายเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดงาน ปรากฏการณ์การให้ความสำคัญกับตำนานและนำกลับมาเล่าต่ออีกครั้งในรูปแบบของการแสดง สะท้อนให้เห็นถึงสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพิมายได้อย่างชัดเจน

ประการที่สอง วัฒนธรรมผสมผสานซึ่งมาจากการแลกเปลี่ยนกันภายในสังคมท้องถิ่น

ชาวพิมายทั้งสองกลุ่มซึมซับและรับเอาความเชื่อของแต่ละกลุ่มเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อเดิมของตน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับสำนักทางประวัติศาสตร์แตกต่างกันไป กล่าวคือ งานจิวประจำปี เชื่อมโยงผ่านบุคคลที่เป็นบรรพบุรุษ คือ เสด็จพ่อวรมัน ซึ่งชาวพิมายเชื่อว่า เป็นกษัตริย์ขอมที่สร้างปราสาทหินพิมาย งานงานฉลองศาลเจ้าพ่อ เชื่อมโยงผ่านโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปราสาทหิน คือ หินจากในปราสาทหินพิมาย ส่วนงานกินเจก็เชื่อมโยงผ่านการสืบทอดรูปแบบการจัดการงานที่ทั้งชาวพิมายเชื้อสายจีนและชาวพิมายพื้นถิ่นต่างก็มีส่วนร่วมในงาน ซึ่งสะท้อนถึงสำนักทางประวัติศาสตร์ที่แฝงอยู่ในประเพณีและวัฒนธรรม

2. การปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมาย

ในประเด็นการปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมาย มีข้อสังเกตที่สำคัญสองประการ ดังนี้

ประการแรก การปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมายเชื่อมโยงกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การปรับเปลี่ยนและการแสดงออกด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพิมายเชื่อมโยงกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการผสมผสานอยู่ในวิถีปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้ว สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่อธิบายว่า การโยกย้ายถิ่นฐานและการติดต่อกับคนต่างสังคมแล้วรับเอาแนวความคิดใหม่ ๆ และพฤติกรรมใหม่ ๆ มาใช้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม (นิยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรณศิริ, 2550,

หน้า 45) ชาวจีนอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในพินายซิมซัววัฒนธรรมของคนพื้นถิ่น และชาวพินายพื้นถิ่นก็ยอมรับความเชื่อของชาวจีน และนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตของตน ได้แก่ การทำบุญปีใหม่และการบวงสรวงดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในปราสาทหินพินาย งานประจำปี งานฉลองศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และงานกินเจ ประเด็นที่น่าสนใจ ก็คือ ความเชื่อของชาวพินายพื้นถิ่น คือ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีความเชื่อมโยงกับการรับรู้เรื่องตำนานและปราสาทหินพินาย คือเชื่อว่า ผู้สร้างปราสาทหินพินาย คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเหล่านี้เชื่อมโยงกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวพินาย

ประการที่สอง วัฒนธรรมที่ปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก

ประเพณีแห่เทียนพรรษาและประเพณีแข่งเรือของชาวพินายได้สะท้อน การปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ประเพณีแห่เทียนพรรษาของ ชาวพินาย มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นประเพณีตามวิถีชุมชนจัดขึ้นตามกำลัง ศรัทธาของชาวบ้าน กลายเป็นการแข่งขันเพื่อชัยชนะเพื่อความมีชื่อเสียงและ ความยิ่งใหญ่ของชุมชนคุณค่าที่แท้จริงของประเพณีจึงเริ่มลดน้อยลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพินายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึง ที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามพื้นที่ต่าง ๆ ในสังคมไทยด้วย

ส่วนประเพณีการแข่งขันแข่งเรือพินาย ถูกยกระดับเป็นการแข่งขันระดับประเทศ ความมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอพินายน้อยลงตามลำดับ คุณค่าของงานแข่งเรือ ประเพณีพินายจากกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานและสร้างความสามัคคีในท้องถิ่น จึงปรับเปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมหรือสินค้าการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบกับวิถีของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประเพณีแห่เทียนพรรษา และแข่งเรือพินายสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นตามค่านิยมในสังคม และการสนับสนุนการท่องเที่ยวของภาครัฐ

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนความเป็นพินายที่สำคัญนอกจากความเชื่อและ ประเพณีดังที่กล่าวมา ก็คืออาหารและภาษา ชาวพินายมีอาหารประจำท้องถิ่นที่กลายเป็นสินค้าเด่นที่ผลิตเพื่อจำหน่าย เช่น หมี่พินาย กระยาสารท จึงมีการปรับเปลี่ยน กระบวนการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความสะดวกในการนำไปบริโภค ซึ่งสะท้อน

ให้เห็นถึงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมของชาวพินาย ส่วนในเรื่องของภาษาพินายมีความเปลี่ยนแปลง คือ มีการยืมคำในภาษากลางมาพูดด้วยสำเนียงพินายเป็นบางคำ อย่างไรก็ตาม ชาวพินายยังคงพูดภาษาพินายด้วยความภาคภูมิใจ สะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าสังคมจะมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน แต่ชาวพินายยังคงมีสำนึกร่วมเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน และมีความผูกพันในท้องถิ่นของตนอย่างเหนียวแน่น

สรุปได้ว่า สำนึกประวัติศาสตร์เป็นผลมาจากการมีกระบวนการรับรู้และบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง การแสดงออกทางประเพณีและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมีปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีสำนึกทางประวัติศาสตร์แฝงอยู่ภายใน และกระบวนการรับรู้ที่ก่อให้เกิดสำนึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดขึ้น จากการเล่าและรับรู้ในครอบครัว การเล่าและการรับรู้ในโรงเรียน การจัดกิจกรรมเล่าและการรับรู้ในเทศกาลเที่ยวพินาย ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของยุทธร ชูแว่น (2549, หน้า 218-236) โดยงานวิจัยได้ชี้ให้เห็นความสำคัญที่สอดคล้อง 3 ลักษณะ คือ 1) การแสดงออกทางประเพณีและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งเป็นสิ่งที่สืบมาจากการมีสำนึกทางประวัติศาสตร์อยู่ในตนเอง สำนึกประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่สืบมาจากการมีกระบวนการรับรู้และบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ในลักษณะที่เป็นความทรงจำร่วมของคนในท้องถิ่น ซึ่งช่วยส่งเสริมการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในขณะเดียวกัน สำนึกทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาต่าง ๆ 3) สำนึกประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม เช่น งานจิว งานปีใหม่และบวงสรวง งานฉลองศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผูกโยงกับบรรพชน สถานที่ อาหาร ภาษา และประเพณีของตนเอง ส่งผลทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความมั่นใจ ความภูมิใจ และอยากจะรักษาสืบสานสิ่งที่ดีเหล่านี้เอาไว้ให้กับลูกหลาน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาเปรียบเทียบสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่อื่น เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญในการยืนยันข้อค้นพบดังกล่าวให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. การถอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานช่าง ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม อาหาร เป็นต้น เพื่อเป็นฐานข้อมูลท้องถิ่น และเพื่อสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาดังกล่าวสู่คนรุ่นหลัง

ข้อเสนอแนะเพื่อการใช้ประโยชน์

1. สำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นรากฐานของการส่งเสริมวัฒนธรรม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นสร้างสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและประเพณีในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นในทุกขั้นตอน เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรมนั้น
3. ควรสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนเพื่ออนุรักษ์และสืบสาน โดยจัดตั้งเป็นกลุ่มสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนา ร่วมกับภาคที่เกี่ยวข้อง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่ให้ทุนอุดหนุนการศึกษาแก่ผู้วิจัยตลอดหลักสูตร ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุก ๆ ท่านที่กรุณาให้ข้อมูลทุกแง่มุมด้วยความเมตตากรุณา และขอขอบพระคุณผู้ที่ช่วยเหลือและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้

รายการอ้างอิง

- เฉลิม เตะพะยัคส์. (2559, 7 กันยายน). *ปราชญ์ชาวบ้าน*. สัมภาษณ์.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- ธิดา สารยา. (2529). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- บุตรา คนชม และนิยม วงศ์พงษ์คำ. (2560). อิทธิพลเชิงช่างที่มีต่อรูปแบบการสร้างศาลหลักเมืองในภาคอีสาน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 9(2), 196-218.
- ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์. (2543). *การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์กรณีศึกษาเมืองประวัติศาสตร์พิมาย*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา), คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล และเมธอมลย์ ราชภัณฑารักษ์ (บรรณาธิการ). (2547). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิมพ์อุมา ธัญธนกุล. (2015). ประวัติศาสตร์ชุมชน: บ้านสันคู อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. *รายงานการประชุมวิชาการและนำเสนอผลการวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 6 ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 2(6), (หน้า 353-363). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2549). *การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. (รายงานวิจัยโครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อเขียนตำรา). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2557). *ปฏิบัติการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

- สนธิ สมัครการ. (2546). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมหมาย แก้วเพชร. (2559, 2 กันยายน). *ปราชญ์ชาวบ้าน*. สัมภาษณ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2485). *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8-9/2485 (วิสามัญครั้งที่ 1) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 29 มกราคม พุทธศักราช 2485 ก.* (หน้า 130, 162). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุพจน์ ศรีญญาภาส. (2559, 3 กันยายน). *รองนายกเทศมนตรีตำบลพิมาย*. สัมภาษณ์.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2553). *สังคมและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2538). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทย* *แนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน: ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อรุณี จำปานิล. (2550). *ประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2466-2544*. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Block, B. (1979). *The Historian's Craft*. Manchester: Manchester University Press.